

E-knihy

aneb první pomoc
pro začátečníky

Publikace byla vydána v rámci projektu
„E-knihy aneb nová výzva pro knihovny“
podpořeného Nadací OKD.

E-knihy

aneb
první pomoc pro začátečníky

Monika Oravová
Gabriela Filipová

Elektronické knihy jsou velmi aktuálním a moderním tématem, v němž se však ne každý orientuje. Kolem e-knih panuje tolik nejasností až předsudků, že mnohdy tápou i zkušení uživatelé výpočetní techniky. Najdou se neoblomní zastánci tištěných publikací i zarytí stoupenci nových technologií. Cílem této publikace není přesvědčovat o kvalitách elektronických knih, ale nabídnout v kostce základní informace k problematice. Na každém už pak bude, jak s nabytými vědomostmi naloží.

Publikace vychází v rámci projektu „E-knihy aneb nová výzva pro knihovny“, který připravila Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, příspěvková organizace. Projekt byl finančně podpořen Nadací OKD (program Pro radost).

Vzhledem k rychle se měnícímu vývoji v této oblasti upozorňujeme, že informace zachycené v textu odrážejí stav na počátku roku 2012.

■ 10 MÝTŮ O ELEKTRONICKÝCH KNIHÁCH

1. Cena elektronické knihy by měla být výrazně nižší oproti tištěné verzi, protože většinu nákladů má přece vydavatel s tiskem.
2. Když si legálně zakoupím elektronickou knihu a nahraji ji na svou čtečku, mohu ji pak bez problémů půjčit či prodat dál.
3. Pokud vlastním nejprodávanější čtečku elektronických knih Amazon Kindle, budu do ní moci bez problémů kupovat jakékoliv české e-knihy.
4. Pokud by nakladatelé chtěli, mohli by v e-formě ihned vydat veškerou svou dřívější produkci.
5. Knihovny mohou půjčovat elektronické knihy za stejných podmínek jako ty tištěné.
6. Formát PDF je vhodným formátem pro čtení elektronických knih na čtečkách.
7. Elektronické knihy preferují hlavně muži.
8. Jsou-li vydány zároveň tištěná a elektronická kniha, mají stejný ISBN.
9. Prodej tištěných a elektronických knih spadá do stejné sazby DPH.
10. Elektronické knihy nemohou vonět jako ty papírové.

Také jste už některé tyto věty slyšeli a zajímalo by vás, proč jsou označeny jako mýty? V tom případě je právě vám určena tato příručka.

■ CO TO VLASTNĚ JE ELEKTRONICKÁ KNIHA

Pojem **elektronická kniha** (či zkráceně e-kniha) se v poslední době používá velmi často, ovšem ne všichni si pod ním představují totéž. Existuje mnoho různých definic a vysvětlení. Někdy je jako e-kniha chápán jakýkoliv text v elektronické podobě (to by byl ovšem e-knihou i každý jednotlivý e-mail či jednoduchý pracovní dokument), jindy se zase elektronickou knihou označuje i technické zařízení určené k její čtení (tedy čtečka elektronických knih). Nejčastěji je ovšem e-kniha pojímána jako **digitální verze klasické knihy neboli kniha v digitální podobě**.

E-kniha by měla být (podobně jako ta tištěná) obsahově a časově ukončené dílo. Roli přitom nehraje způsob jejího vzniku – může být vytvořena přímo v počítači (tzv. digital born), ale může vzniknout také digitalizací tištěného dokumentu.

Pro čtení elektronických knih je nutno využít nějaké technické čtecí zařízení – čtečku, počítač, tablet a podobně. E-knihy je možno číst buď online (tedy přímo na internetu), nebo offline (tedy stáhnout si je do svého zařízení).

■ NĚCO MÁLO Z HISTORIE

O elektronických knihách se ve větší míře mluví až posledních několik let, jejich historie je ale mnohem delší. Za počátek je považován už rok 1971, kdy byl spuštěn **projekt Gutenberg**. Jde o nejstarší digitální knihovnu na světě, která nabízí plné texty především autorsky volných děl.

V roce 1998 se pak objevily první čtečky e-knih (např. Rocket ebook, SoftBook), které si však velkou popularitu nezískaly. Skutečný průlom v oblasti e-knih však přišel až po roce 2007, kdy se na trhu objevila první verze čtečky elektronických knih Kindle, kterou vyvíjí a prodává americká společnost **Amazon**, případně další e-čtečky s displejem založeným na bázi elektronického inkoustu. Právě internetový obchod Amazon (a jeho konkurent Barnes & Noble) markantně rozhybal trh s e-knihami, takže v roce 2011 již mohl ohlásit, že prodeje elektronických knih převýšily prodej těch tištěných.

V České republice zažíváme přelomové období právě nyní. V roce 2010 vznikly první obchody s e-knihami (eReading, wKnihy, Rájknih.cz),

o rok později na trh vstoupil i tradiční knižní distributor Kosmas a vlastní e-shop s elektronickými knihami zřídilo i největší české vydavatelství Euromedia Group.

■ ELEKTRONICKÉ KNIHY – PRO A PROTI

Pokud patříte mezi velké zastánce tištěných knih, následující řádky by vás mohly přesvědčit o tom, že i ty elektronické mají několik **předností**.

E-knihy

- ... umožňují fulltextové vyhledávání.
- ... nabízejí možnost vkládání poznámek a zvýrazňování pasáží textu (možno i sdílet mezi více čtenáři).
- ... obsahují interní i externí odkazy, propojení s jinými dokumenty.
- ... mohou pomoci slabozrakým – možnost zvětšování textu.
- ... mohou pomoci nevidomým – převod textu do mluvené podoby.
- ... jsou vlastně vždy originálem, respektive kopie mají stejnou kvalitu jako původní exempláře.
- ... se snadno zálohují, v případě ztráty je navíc možno si je stáhnout znovu.
- ... nepotřebují místo na skladování.
- ... je možno bezproblémově publikovat i pro velmi malý okruh zájemců.
- ... umožňují snadnější aktualizace textů a rychlejší přípravu dalších vydání.
- ... znamenají nižší vstupní náklady pro autory, nakladatele i distributory.
- ... jsou levnější než tištěné verze.
- ... nejsou nikdy vyprodány.
- ... šetří životní prostředí díky úspoře papíru.
- ... nezabírají místo v zavazadlech, jsou výhodné pro cestování.

Není ovšem třeba zastírat, že existují i některé **nevýhody a problémy**, které zřejmě brání masovějšímu rozšíření e-čety.

E-knihy

- ... vyžadují nějaké technické zařízení (čtečku, počítač, tablet, mobilní telefon atd.), s čímž souvisí také závislost na elektrické energii.
- ... mohou být vydány v mnoha různých formátech, v nichž není snadné se orientovat.
- ... jsou někdy chráněny proti neoprávněnému užití (DRM ochrana), což znesnadňuje práci s nimi.
- ... občas mívají problémy s kódováním češtiny a nezobrazují správně všechna písmena.
- ... se neřídí stejným právním režimem jako tištěné knihy – ustanovení autorského zákona, která se jich týkají, jsou mnohem tvrdší.
- ... nenabízejí tak velký výběr titulů jako ty tištěné.
- ... si nemůžeme (alespoň zatím) půjčit v české knihovně.
- ... se nestávají součástí rodinných knihovniček, nevytváříme si k nim emocionální vztah.

■ ČTEČKY ELEKTRONICKÝCH KNIH

Když se v dnešní době mluví o elektronických knihách, skoro vždy se zároveň hovoří i o čtečkách elektronických knih. Někdy se dokonce tyto dva pojmy zaměňují a jako elektronická kniha bývá označováno technické zařízení, na němž jsou e-knihy čteny.

Také samotné označení čtečka elektronických knih (nebo zkráceně e-čtečka) může mít několik významů. Tím nejčastějším, kterému je věnována i tato kapitola, je pojmenování **jednouúčelového hardwarového přenosného zařízení určeného pro čtení e-knih**. Existují však také softwarové čtečky, což jsou vlastně programy či aplikace umožňující čtení elektronických knih na počítačích, tabletech, chytrých telefonech a dalších zařízeních (o těch více v kapitole následující).

První čtečky elektronických knih se objevily již na konci 90. let 20. století, ale jejich skutečný rozmach nastal až s rozvojem elektronického inkoustu. Ten spojil dohromady přednosti počítače a vlastnosti knihy. Displeje e-čteček získaly podobu tištěného papíru a umožnily dlouhodobé čtení bez pocitu únavy očí.

E-ink displeje odrážejí světlo podobně jako obyčejný papír, nejsou podsvícené, neblíkají. Umožňují četbu i na přímém slunci, a tak čtečku využijete i v létě na pláži. Na druhé straně ovšem nemají vlastní zdroj

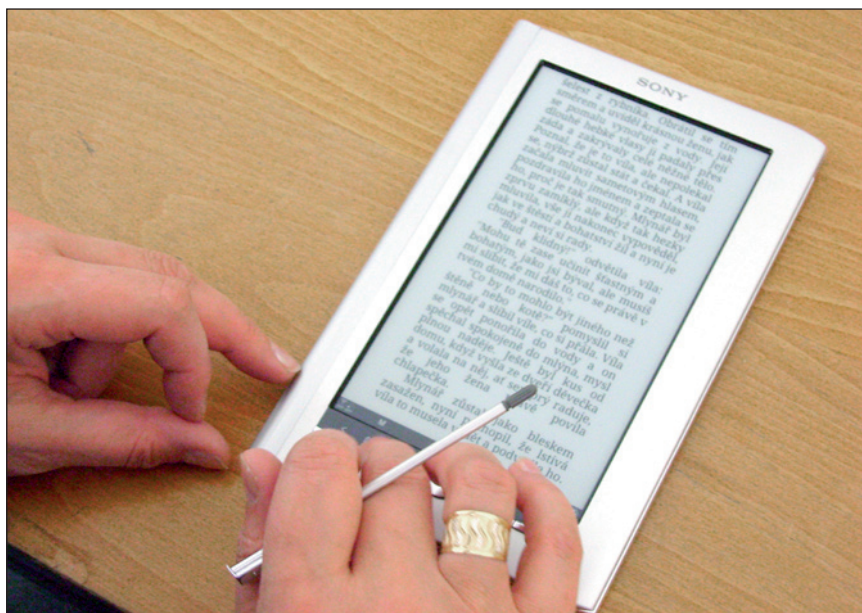
světla, a tak se četba v noci neobejde bez externího osvětlení. To může mít i podobu malé lampičky prodávané spolu s obalem jako příslušenství e-čtečky.

E-ink displeje jsou černobílé, pracují pouze s odstíny šedi. Už se sice začínají testovat i barevné varianty, ty jsou však finančně i energeticky nesrovnatelně náročnější.

Velkou výhodou čteček je velmi malá spotřeba elektrické energie. Ta je potřeba v podstatě pouze na otáčení stránek, které je označováno jako tzv. překreslování, což je i důvod, proč je výdrž čteček udávána nikoliv časovým údajem, ale počtem překreslených stran. Výrobci deklarují, že na jedno nabití je možno přečíst 5 000 až 15 000 stran. I při intenzivním čtení se tak uživatel několik týdnů obejde bez zdroje elektřiny.

Čtečky je možno nabíjet dvojím způsobem – buď klasicky napájecím adaptérem, nebo USB kabelem z počítače či notebooku. USB kabel je standardním příslušenstvím a je používán také pro nahrávání souborů do čtečky (ta se po připojení chová v podstatě stejně jako jiné externí paměťové médium).

E-čtečky jsou určeny hlavně a především pro čtení e-knih. Některé z nich nabízejí i další doplňkové funkce, ty však v praxi příliš velké využití nemají. Naopak užitečné jsou různé pomůcky, které napomáhají při četbě – čtečky standardně umožňují vkládání záložek, označování

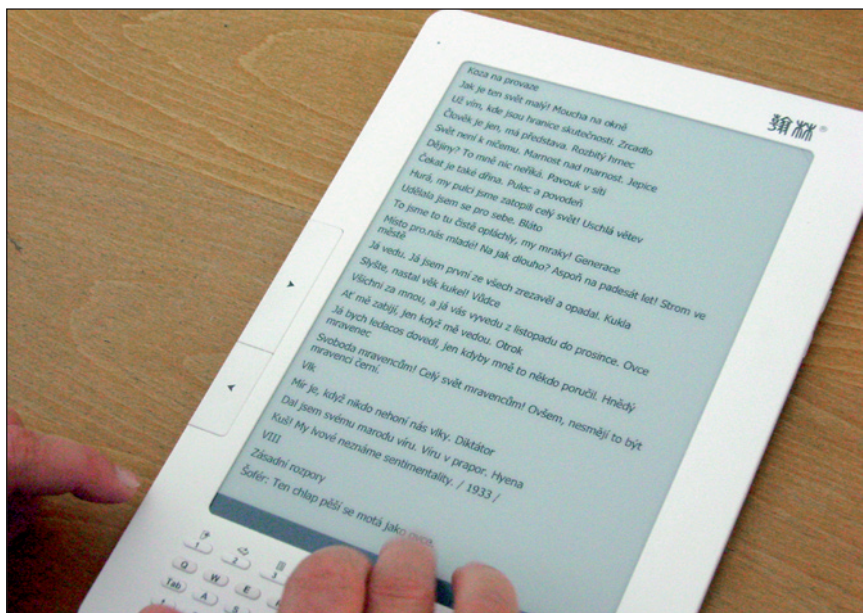
části textu, vyhledávání jednotlivých slov či psaní poznámek. Samozřejmě je možná i možnost zvětšování textu, kterou ocení i slabozrací čtenáři. Těm je také určena funkce text-to-speech (tedy převod psaného textu do mluvené podoby), kterou lze využít třeba i při výuce cizího jazyka.

Standardní výbavou čteček se stalo **připojení k internetu** – ať už prostřednictvím wifi, nebo 3G modulu. Při samotném čtení zapotřebí není, ale dá se využít pro přímý nákup elektronických knih u některých prodejců – typickým příkladem je společnost Amazon a její čtečky Amazon Kindle, v českém prostředí pak produkt portálu eReading.cz.

Častou otázkou bývá, kolik e-knih se vejde do e-čtečky. Záleží samozřejmě na velikosti vnitřní paměti (obvykle 2-4 GB) a vložené karty. Obecně se dá říci, že ve čtečce najednou můžete mít až několik tisíc knih – tedy více, než budete schopni přečíst.

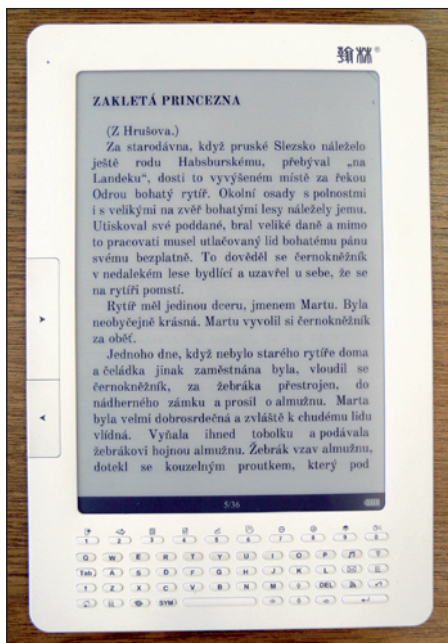
Na trhu je k dispozici několik značek a modelů e-čteček. Pokud uvažujete o koupi, měli byste si dopředu pořádně rozmyslet, co potřebujete a očekáváte. Zde jsou uvedena hlavní kritéria, která by měla rozhodovat při výběru.

- **Zdroje a formáty e-knih** – žádná čtečka nepodporuje všechny formáty, ve kterých je možno e-knihy získat. Existují sice různé

konverzní programy pro převod do jednotlivých formátů, ale do hry vstupuje také otázka ochrany a zabezpečení DRM. Pokud tedy např. víte, že budete chtít číst a nakupovat především české knihy, je lepší si pořídit čtečku podporující Adobe DRM. Více se o této problematice dozvíte v kapitole Ochrana e-knih proti neoprávněnému užití.

- **Velikost displeje** – je možno zakoupit čtečky s úhlopříčkou od 5“ do 9,7“. Ty menší jsou velmi lehké (zhruba 200 g) a skladné, bez problémů se vejdou i do malé kabelky. Větší čtečky budou naopak vyhovovat slabozrakým či těm, kdo plánují číst především dokumenty ve formátu PDF.
- **Způsob ovládání** – v nabídce jsou čtečky s dotykovým displejem (některé i včetně dotykového pera – tzv. stylusu) i ty, které jsou ovládány pouze šípkami a navigačními tlačítky. Některé modely mají klasickou klávesnici, jiné pouze virtuální, která se kontextově objeví v případě potřeby, např. při psaní poznámek či vyhledávání v textu. Preferovaný způsob ovládání je zcela individuální záležitostí.
- **Cena** – ceny čteček na českém trhu se na počátku roku 2012 pohybují od 2 500 do 11 000 Kč. Zdaleka neplatí, že čím dražší je e-čtečka, tím více vám bude vyhovovat.

Nejběžnější značky e-čteček:

- Amazon Kindle
- Sony
- Jinke Hanlin
- iRiver
- Prestigio Libretto
- PocketBook
- Energy Sistem
- Sibrary
- Archos
- Barnes & Noble Nook
- Next Papyrus
- eReading

Jak už bylo řečeno výše, čtečky elektronických knih jsou jednoduchá zařízení určená primárně pro čtení. Pokud očekáváte více (chcete si na svém zařízení hrát hry, kontrolovat e-maily či prohlížet webové stránky), zvolte raději multifunkční nástroj.

■ DALŠÍ ČTECÍ ZAŘÍZENÍ

Čtečky nejsou jediným zařízením, na němž je možno číst elektronické knihy. V dnešním digitálním světě není problémem využít osobní počítač, notebook, netbook, chytrý mobilní telefon či tablet. Zatímco čtečky jsou v podstatě jednoúčelovým zařízením určeným pro čtení e-knih, u těch ostatních jde pouze o jednu z mnoha jejich možných funkcí.

Z hlediska způsobu využívání jsou klasickým čtečkám nejpodobnější tablety. Srovnání obou typů zařízení zachycuje následující tabulka.

	čtečka elektronických knih	tablet
<i>funkce</i>	jednoúčelové zařízení – čtení e-knih	víceúčelové zařízení – kromě čtení e-knih prohlížení webu, e-mail, multimédia, hry
<i>displej</i>	většinou černobílý e-ink	většinou barevný LCD
<i>čitelnost</i>	bezproblémová na slunci, nelze číst ve tmě bez exterierního osvětlení	horší na slunci, lze číst i ve tmě
<i>rozlišení</i>	od 600 × 800 do 800 × 1200 px	od 800 × 480 do 1280 × 800 px
<i>velikost displeje</i>	5–9,7“	7–13,3“
<i>výdrž baterie</i>	několik týdnů až měsíců	max. 16 hodin
<i>hmotnost</i>	200–550 g	330–800 g
<i>cena</i>	2 500–11 000 Kč	3 000–35 000 Kč
<i>nejznámější značky</i>	Amazon Kindle, Sony, Jinke Hanlin, PocketBook atd.	iPad od Apple, Samsung Galaxy atd.

Zatímco čtečky jsou již vyrobeny pro práci s konkrétními formáty, u multifunkčních zařízení záleží na nainstalovaných programech a aplikacích. Z hlediska čtení e-knih je výhodné a pohodlné využívat některou ze **softwarových čteček** – většinu z nich je možno stáhnout zdarma. Při volbě konkrétního typu záleží především na používaném operačním systému a formátu e-knih. Jako příklad je možno uvést softwarové čtečky Bluefire Reader, FBReader, QReader, Adobe Digital Editions či Microsoft Reader.

■ OCHRANA E-KNÍH PROTI NEOPRÁVNĚNÉMU UŽITÍ

V souvislosti s elektronickými knihami se často setkáváme s anglickou zkratkou DRM, tedy Digital Rights Management. Do češtiny by se dal tento pojem přeložit jako správa digitálních práv a užívá se ve významu určitého omezení v užívání digitálního díla.

Ochrana DRM není spjata pouze s e-knihami, ale v podstatě s jakýmkoliv digitálním obsahem. Původně vznikla v oblasti hudebního a filmového průmyslu, kde se jejím prostřednictvím pokoušeli vydavatelé a producenti nepříliš úspěšně zabránit nelegálnímu kopírování hudebních nahrávek či filmů. S nástupem elektronických knih (a podobných obav knižních nakladatelů) začala být DRM ochrana užívána i v tomto odvětví.

U e-knih se nejčastěji využívá **technická ochrana DRM**, při níž je přímo do daného souboru integrován prvek zabraňující neoprávněnému užití. Je tak znemožněno např. kopírování či tisk, může být omezován počet zařízení, na nichž je možno e-knihu přečíst, apod.

Nejznámějším příkladem technické ochrany je Adobe DRM, tedy proprietární ochrana od společnosti Adobe. Pro čtení knih zabezpečených touto ochranou je nutno se zaregistrovat na serveru firmy, čímž uživatel získává jedinečný identifikátor Adobe ID. Ten pak použije pro aktivaci svých čtecích zařízení (v počítači je k tomuto kroku nutno mít nainstalován bezplatný program Adobe Digital Editions, v některých e-čtečkách je již program připraven k přímé aktivaci). Osobní ID tak slouží jako jakýsi klíč k zakoupeným elektronickým knihám a umožňuje číst knihy zakoupené ve formátu s ochranou Adobe DRM až na šesti

**A zbytek těla,
hvězdokupu z masa
a mozkomíšního moku**

hardwarových zařízeních. V českém prostředí je Adobe DRM využíváno poměrně často – např. eReading (největší prodejce e-knih v České republice) prodává s touto ochranou zhruba polovinu své nabídky.

Na počítače, tablety a podobná zařízení je možno Adobe Digital Editions zdarma stáhnout, ovšem při používání e-čtečky je uživatel odkázán na to, zda jeho zařízení čtení knih s Adobe DRM umožňuje. Většina běžně nabízených e-čteček tuto možnost má, neplatí to však pro tu nejprodávanější a neznámější – Amazon Kindle. Čtečky této značky jsou primárně určeny pro zákazníky společnosti Amazon, která má na svých knihách svou vlastní ochranu a Adobe DRM nepodporuje. Co to znamená pro české čtenáře? Podstatnou část titulů, které jsou v nabídce českých prodejců, na své čtečky Kindle nemohou nahrát. Ti, kdo preferují české knihy, by tedy měli dobře zvážit, jakou čtečku si zakoupí.

Technická ochrana DRM je poměrně kontroverzní záležitostí. Znemožňuje např. i zákonné právo každé fyzické osoby na vytvoření kopie pro osobní potřebu. Navíc je jako každé technické zabezpečení prolomitelná a na internetu se objevuje bezpočet návodů, jak DRM odstranit či obejít.

Stále častěji je tak využívána „měkčí“ varianta správy digitálních práv, a to **sociální ochrana DRM**. Ta už do značné míry přenechává odpovědnost za neoprávněné užití na samotném zákazníkovi. Do zakoupené e-knihy je vloženo jeho jméno, příp. jiný osobní údaj – např. e-mailová adresa. Pokud by někdo takové dílo dále šířil, činil by tak i s tímto svým „podpisem“.

■ FORMÁTY ELEKTRONICKÝCH KNIH

S problematikou elektronických knih je neodmyslitelně spjata otázka jejich formátů. Ty ovlivňují nejen vzhled textu a požitek ze čtení, ale i to, zda se ke knize vůbec dostaneme a otevřeme ji.

Formáty elektronických knih lze rozdělit do několika skupin. Tu první tvoří speciální **formáty určené pro e-čtečky**. Jejich velkou výhodou je to, že přizpůsobují rozložení textu velikosti displeje, čímž umožňují pohodlné kontinuální čtení. Zmatek naopak způsobuje fakt, že žádná z e-čteček nepodporuje všechny tyto formáty. Při výběru čtecího zařízení i jednotlivých e-knih je proto nutno formátům věnovat pozornost.

Nejrozšířenějším formátem této kategorie je v současné době EPUB. Podporují ho všechny běžně dostupné e-čtečky s výjimkou Amazon

ETÁ PRINCEZNA

ova.)

a starodávna, když pruské Slezsko náleželo ještě rodu H
l „na Landeku“, dosti to vyvýšeném místě za řekou Odrou
osady s polnostmi i s velikými na zvěř bohatými lesy r
al své poddané, bral veliké daně a mimo to pracovati mu
atému pánu svému bezplatně. To dověděl se černokněžní
lící a uzavřel u sebe, že se na rytíři pomstí.
ytíř měl jedinou dceru, jmenem Martu. Byla neobyčejně
si černokněžník za obět'.

Problém zvětšování textu formátu PDF ve čtečkách

Kindle. Existuje ve formě se zabezpečením Adobe DRM i bez něj. V tomto formátu lze nakupovat elektronické knihy na všech českých serverech s výjimkou wKnihy.cz.

Čtečky Amazon Kindle naproti tomu pracují s formátem MOBI, v němž také nabízí své e-knihy většina českých prodejců. Jde však pouze o tituly, které jsou prodávány bez ochrany Adobe DRM, tu totiž formát MOBI neakceptuje.

K dalším formátům pro čtečky patří PDB, PRC, OPF, FB2 či AZW. Ty už jsou ovšem méně časté a v českém prostředí se s nimi setkáte zřídka.

Druhou velkou skupinou formátů, v nichž lze číst elektronické knihy, jsou **běžné textové formáty** typu DOC, DOCX, RTF, TXT či HTML. I u nich platí, že se tok textu přizpůsobuje velikosti displeje.

Samostatnou kategorii pak tvoří hojně užívaný formát **PDF**. Ten (podobně jako EPUB) umožňuje četbu e-knih jak se zabezpečením Adobe

DRM, tak i bez něj. Ačkoliv tento formát podporují všechny e-čtečky, neobrazují jej zdaleka ideálně. PDF totiž zachovává věrně knižní předlohu, což je výhodou např. při tisku, ale způsobuje problémy při zobrazení na menších displejích. Rozvržení textu je většinou dimenzováno pro velikost A4, a tak je písmo na čtečce příliš malé. Je samozřejmě možné jej zvětšit, v tu chvíli je ale zobrazen pouze výřez dané stránky.

Jaké je řešení? Pokud víte, že budete na své čtečce prioritně číst e-knihy v tomto formátu, volte raději model s větší úhlopříčkou (ideálně 9" a více). Další variantou je koupě čtečky s funkcí „PDF reflow“, která dokáže problémy se zobrazením alespoň částečně eliminovat. Pro bezproblémové čtení PDF dokumentů je samozřejmě možno využít i osobní počítač či notebook.

Pro zkušenější uživatele existuje možnost využít **konverzní programy**, které jsou schopny převádět jednotlivé formáty mezi sebou. Příkladem je software Calibri, který je volně dostupný. Bohužel ho lze využít pouze u e-knih bez zabezpečení DRM.

■ E-KNIHY Z HLEDISKA AUTORSKÉHO PRÁVA

Autorský zákon (AZ) nerozlišuje knihy elektronické a tištěné, nýbrž slovesná díla v hmotné a nehmotné podobě. Z právního hlediska tedy není rozdíl mezi knihou tištěnou a knihou prodávanou na fyzickém nosiči (CD-ROM apod.), elektronické knihy prodávané bez nosiče naopak podléhají zcela jinému právnímu režimu.

Na slovesná díla hmotná (tedy především tištěné publikace) se vztahuje § 14 AZ „rozšiřování“, což znamená zpřístupňování díla prodejem nebo jiným převodem vlastnického práva. Při nakládání s elektronickými knihami bez hmotného nosiče jde naproti tomu o „sdělování“, které řeší § 18 AZ. Mluvíme tak o zpřístupňování díla po drátě či bezdrátově, a to i způsobem, kdy k němu kdokoli může mít přístup na místě a v čase podle své vlastní volby zejména počítačovou nebo obdobnou sítí.

Jaké jsou důsledky tohoto rozdílu? Pokud není uzavřena licenční smlouva, může koncový uživatel e-knihu použít **pouze pro svou osobní potřebu** (tzv. volné užití). Elektronickou knihu nemůže prodat ani půjčit, nemůže ji darovat. Nelegální je dokonce i prodej e-čtečky s obsahem, který do něj byl dokoupen dodatečně (naopak e-knihy zakoupené spolu se čtečkou jsou z hlediska zákona slovesnými díly na hmotném nosiči,

a tak pro ně výše zmíněné neplatí). A zajímavostí je, že elektronické knihy nelze ani odkázat či zdědit.

Při rozšiřování totiž dochází k vyčerpání práv autora k příslušnému výtisku, jehož majitel s ním může dále nakládat (prodat, půjčit, darovat, odkázat apod.). U sdělování však nic takového neplatí. Pro užití díla nad rámec osobní potřeby je nutno s majitelem autorských práv uzavřít licenční smlouvu, v níž jsou přesně stanovena získaná oprávnění.

Na elektronické knihy se navíc nevztahuje knihovní licence (§ 37 AZ). Knihovny tak nemohou bez zvláštní licenční smlouvy e-knihy půjčovat.

Vše výše uvedené se samozřejmě týká pouze autorsky chráněných děl. Pokud jde o díla volná, tedy ta, u nichž od smrti původce díla uplynulo minimálně 70 let, je možno s nimi nakládat podle libosti.

■ VYDÁVÁNÍ ELEKTRONICKÝCH KNIH

Rozmach elektronických knih vyvolává dojem, že publikování touto formou je velmi jednoduchým a efektivním způsobem, jak dostat své dílo k potenciálním čtenářům. Vydávání textů v elektronické podobě má skutečně hodně výhod a předností – jde zejména o větší rychlost zpracování a distribuce, možnost oslovení nových cílových skupin, nižší vstupní investice či zveřejnění i textu určeného pouze pro úzký okruh zájemců. Je ovšem naivní se domnívat, že k vydání e-knihy není zapotřebí nic jiného než textový editor a že s e-publikováním nevznikají téměř žádné **finanční náklady**.

Základem každé dobré elektronické knihy je kvalitní text – ten sám o sobě však nestačí. Pokud autorovi záleží na výsledném dojmu, neobejde se bez služeb redaktora, jazykového korektora, typografa a grafika. I kniha, která není určená k tisku, vyžaduje grafické zpracování, sazbu, zlom a návrh obálky. Jestliže chceme knihu zpřístupnit co nejširšímu okruhu čtenářů, je navíc vhodné ji překonvertovat do většího počtu formátů. Jen málokterý autor je schopen všechny zmíněné odborné činnosti zastat, aniž by využil služeb některého vydavatelství či grafického studia.

Další finanční náklady s sebou přináší prodej e-knih. Není příliš efektivní nabízet knihu ke koupi na izolovaných webových stránkách, kde se k ní dostane jen omezený okruh zájemců. Prodej přes velká internetová knihkupectví však vyžaduje další platby – opět podobně

jako u tištěných titulů. A to už nemluvíme o částkách vynakládaných na marketing či propagaci.

Výsledkem je, že vstupní náklady při vydávání elektronické knihy jsou sice nižší než u tištěné, ale nijak závratně. Vzhledem k tomu, že na ceně papírové knihy se samotný tisk podílí pouze asi z 20 %, nemůžeme se divit, že kvalitní e-knihu seženeme za zhruba 60-80 % ceny tištěné verze.

Elektronické publikování má navíc oproti běžnému vydávání knih některá specifika, z nichž jedno opět souvisí s výslednou cenou. Na prodej tištěných knih je uplatňována snížená sazba **DPH 14 %**, zatímco e-knihy spadají pod 20% DPH.

Pozor je třeba si dávat také při přidělování **ISBN**, tedy mezinárodního standardního čísla knihy. Nejen, že má elektronická verze jiné ISBN než tištěná kniha, ale jedinečné číslo je přiřčeno každému použitému formátu (PDF, EPUB apod.), čehož si můžete všimnout i v tiráži této publikace.

Dnes už existuje mnoho firem, které e-knihu vyrobí „na klíč“. I u těch největších je však vhodné výsledný produkt zevrubně zkontrolovat, a tak se vyvarovat běžných nešvarů českých elektronických knih (špatné zalomení textu, nesprávné dělení slov, nedůsledné zobrazování znaků české abecedy apod.).

■ TRH S ELEKTRONICKÝMI KNIHAMÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ

Ještě v roce 2010 se v podstatě o českém trhu s elektronickými knihami nedalo hovořit. Existovalo sice několik prodejců, ale jejich aktivity byly v plenkách a znal je jen úzký okruh nadšenců. Nyní, na počátku roku 2012, už je situace přece jen trochu jiná. Pokud si nyní někdo chce elektronickou knihu zakoupit, má více možností, kde tak učinit.

Na českém trhu působí několik velkých hráčů – jde zejména o e-shopy eReading, Rajknih.cz, Palmknihy. Velký vliv na **rozhýbání obchodu s e-knihami** měl i vstup firmy Kosmas na toto pole v listopadu 2011. Návíc jsou již dnes mezi autory a nakladatelstvími standardně uzavírány smlouvy umožňující i vydávání elektronických verzí.

Přesto však čtenář toužící po českých elektronických knihách příliš jásat nemůže. Nabídka jednotlivých prodejců je velmi podobná

a především nijak rozsáhlá. K dispozici je dohromady pouze zhruba 3 000 knih, ve většině případů jde navíc o starší tituly. Dochází tak ke kuriózním situacím, kdy je v e-shopu jako novinka prezentována například příručka Excel 2003, která sice v elektronické podobě vychází skutečně poprvé, ale o skutečnou novinku vlastně nejde.

Do distribuce se jen málokdy dostávají aktuální bestsellery. Stojí za tím obava českých autorů a vydavatelů, že by uvolněním elektronické verze ohrozili prodej tištěných titulů. Nevěří příliš současným ochranám proti zneužití a mají strach, že pirátské kopie zlikvidují knižní trh podobně, jako se to stalo u hudebních nosičů. U starších titulů jsou zase problémem nakladatelská práva – dříve uzavřené smlouvy nedávají vydavatelům možnost publikovat díla v elektronické podobě. Je nutno uzavírat dodatky ke smlouvám a ne vždy se taková žádost setká se vstřícnou reakcí. Podstatnou část nabízených e-knih tak zákonitě tvoří out-of-printy, tedy díla, která již nejsou v tištěné podobě komerčně dostupná a pro nakladatele nepředstavují žádné riziko.

Existují samozřejmě výjimky – některá vydavatelství již dávají do prodeje souběžně elektronickou i papírovou verzi svých knih (průkopníkem v tomto směru bylo malé Jan Melvil Publishing). Velká nakladatelství zase zkoušejí jít cestou budování vlastního e-shopu s e-knihami – příkladem může být Euromedia Group a její ebux.cz.

Pokud se na trh s e-knihami dostanou skutečně atraktivní tituly, drží se na špičce také v prodeji elektronických knih. Sice neexistuje celková oficiální statistika **bestsellerů**, ale z údajů uváděných největšími prodejci lze (bez uvedení pořadí) sestavit alespoň orientační seznam prodejních hitů.

Nejprodávanější elektronické knihy na českém trhu v roce 2011 (výběr)

- Adams, Douglas – Stopařův průvodce po Galaxii 1, 2, 3 (Argo)
- Balabán, Jan – Zeptej se táty (Host)
- Burza srozumitelně: money management a risk management (Finančník.cz)
- Burza srozumitelně: výběr trhu – komodity a ETF's (Finančník.cz)
- Isaacson, Walter – Steve Jobs (Práh)
- Kepler, Lars – Hypnotizér (Host)
- Khoury, Raymond – Poslední templář (Domino)
- Khoury, Raymond – Spása templářů (Domino)

- Larsson, Stieg – Muži, kteří nenávidí ženy (Host)
- Larsson, Stieg – Dívka, která si hrála s ohněm (Host)
- Larsson, Stieg – Dívka, která koplá do vosího hnízda (Host)
- Nesbo, Jo – Nemesis (Kniha Zlín)
- Sedláček, Tomáš – Ekonomie dobra a zla (65. pole)
- Šabach, Petr – Hovno hoří (Paseka)
- Žamboch, Miroslav – Živí a mrtví (Freetim(e)publishing)

Prodej knih přitom nijak výrazně neovlivňuje odbyt tištěných exemplářů – je zřejmé, že touto nabídkou je oslovena jiná (nová) skupina zákazníků. Zajímavostí je, že nejčastějšími kupujícími elektronických knih jsou ženy ve věku 30 až 50 let, což poněkud vyvrací tradovanou představu, že e-knihy jsou doménou mužů.

Odhady uvádějí, že v roce 2011 se v České republice prodalo asi 20 000 e-knih a jejich podíl na celkovém knižním trhu činil zhruba 0,03 % (pro srovnání – v USA je to kolem 20 %). Nejde o přesnou statistiku – někteří prodejci, např. eReading, nezveřejňují konkrétní čísla a udávají pouze procentuální nárůsty oproti předchozím letům.

V zajímavém kontrastu oproti počtu prodaných e-knih stojí odhady o počtu prodaných e-čteček. Tipuje se, že v loňském roce bylo českými zákazníky zakoupeno okolo 120 000 těchto zařízení. Otázka tedy zní, co na nich jejich majitelé čtou, když legálně prodáno bylo mnohem méně titulů.

Odpovědi jsou asi hlavně dvě. I Češi jsou zvyklí nakupovat e-knihy u společnosti Amazon, která sice nenabízí téměř žádný český obsah, ale jazyková bariéra dnes pro mnohé není žádným problémem. A bohužel jsou v hojné míře knihy stahovány nelegálně z různých pirátských serverů, případně přímo skenovány a vzájemně sdíleny (např. mezi skupinami studentů).

Jaký je výhled do budoucna? Je zřejmé, že čeští nakladatelé budou muset s prodejem elektronických verzí svých knih brzy počítat nebo o něm alespoň začít uvažovat. O mnohém svědčí i skutečnost, že prodej e-knih u nás v roce 2011 zaznamenal svůj „prime time“ těsně po vánočních svátcích. Čtečky elektronických knih i tablety se staly hitem loňských Vánoc a už zdaleka neplatí, že jde o zboží pro velmi specifickou klientelu. Poptávka po českém obsahu tak bude zcela jistě narůstat.

■ KDE LZE KOUPIT E-KNIHY V ČESKÉM JAZYCE

eReading (<http://www.ereading.cz>)

- profesionální e-shop s českými a překladovými elektronickými knihami krásné i odborné literatury, zhruba 1 900 titulů
- formáty PDF, EPUB, MOBI
- vlastní e-čtečka s přímým přístupem do e-shopu přes wifi

Palmknihy (<http://www.palmknihy.cz>)

- nejstarší server fungující již od r. 1999 (e-knihy zdarma), od r. 2010 i prodej e-knih – nyní v nabídce více než 1 000 e-knih (beletrie pro dospělé i pro děti, učebnice i naučná literatura)
- spolupracují také s obchodním řetězcem Datart (prodej e-knih přes jeho e-shop)
- formáty PDF, PDF pro čtečky, EPUB, MOBI
- využívají pouze sociální DRM

Rájknih.cz (<http://www.rajknih.cz>), **ebux.cz** (<http://www.ebux.cz>)

- e-shopy na platformě Wooky, mj. tituly z produkce Euromedia Group (Knížní klub, Ikar, Odeon, Universum)
- používají vlastní Wooky DRM – vyžadují instalaci softwarové čtečky Wooky, nepodporují četbu na e-čtečkách

Kosmas (<http://www.kosmas.cz/eknihy>)

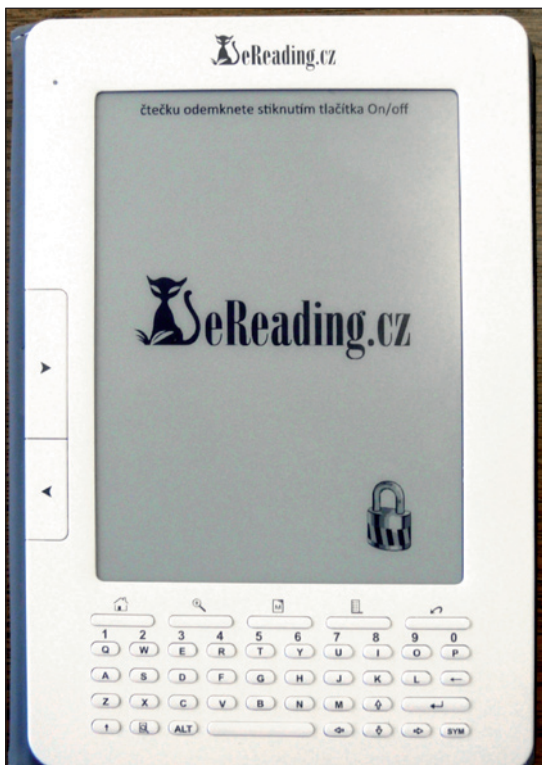
- knižní distributor, který začal prodávat e-knihy v listopadu 2011
- zhruba 700 e-knih, většinu tvoří krásná literatura
- formáty PDF, EPUB, MOBI (většina knih bez DRM)

Martinus.cz (<http://www.martinus.cz/eknihy>)

- pobočka jednoho z největších slovenských internetových knihkupectví
- formáty PDF, EPUB, MOBI

wKnihy (<http://www.wknihy.cz>)

- publikace pro platformu Mobipocket/Kindle (formát MOBI a PRC)

Čtečka firmy eReading

eLibellus (<http://www.elibellus.cz>)

- v nabídce téměř 1 000 e-knih, z toho více než 700 titulů odborné a populárně naučné literatury (různé obory)
- formáty PDF, EPUB

VirtBook (<http://www.virtbook.cz>)

- nakladatelům umožňuje vytvoření vlastního e-shopu na tomto serveru
- obsahuje i nabídku nezávislých autorů

Přímý nákup elektronických knih ze své produkce umožňují také některá vydavatelství – např. **Academia** (<http://e-knihy.academia.cz>) či **Libri** (<http://virtualni.libri.cz>).

Největší vydavatelé v ČR versus prodej e-knih

<i>Euromedia Group</i>	vlastní internetové knihkupectví ebux.cz
<i>Grada</i>	distribuuje své e-knihy přes několik e-shopů
<i>Moba</i>	distribuuje své e-knihy přes několik e-shopů
<i>Computer Press</i>	ne
<i>Egmont</i>	distribuuje své e-knihy přes e-shopy na platformě Wooky
<i>Tribun EU</i>	distribuuje své e-knihy přes e-shopy na platformě Wooky
<i>Fragment</i>	distribuuje své e-knihy přes několik e-shopů
<i>Levné knihy</i>	ne
<i>Svojtka</i>	distribuuje své e-knihy přes e-shopy na platformě Wooky
<i>BB art</i>	ne

■ KDE JSOU ČESKÉ E-KNIHY ZDARMA K LEGÁLNÍMU STAŽENÍ

V nabídce jsou knihy, kterým již vypršela autorská práva, a ty, u nichž dal autor souhlas k bezplatnému šíření.

Palmknihy (<http://www.palmknihy.cz/free>)

- beletrie i naučná literatura, celkem téměř 3 500 titulů
- formáty EPUB, MOBI, MOBI Unicode, PALMDOC

Městská knihovna v Praze

(<http://www.mlp.cz/cz/projekty/on-line-projekty/>)

- díla Karla Čapka, Boženy Němcové, Karla Hynka Máchy, příběhy Sherlocka Holmese, pohádky apod. (díla, kterým již vypršela autorská práva)
- formáty EPUB, HTML, PRC, RTF, PDF, PDB

Google Books (<http://books.google.cz>)

- nabízí i díla v českém jazyce, na digitalizaci knih spolupracuje i Národní knihovna ČR
- formát PDF

Česká elektronická knihovna (<http://www.ceska-poezie.cz>)

- projekt Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR
- česká poezie 19. a počátku 20. století
- formát HTML

nečteme.cz (<http://www.necteme.cz/eknihy>)

- zhruba 350 titulů české i překladové beletrie (pohádky, romány, povídky)
- formáty EPUB, PDB, PDF

Romány zdarma (<http://www.romanyzdarma.cz>)

- romány současných českých autorů
- formát PDF

Root.cz (<http://www.root.cz/knihy>)

- počítačová literatura (příručky, manuály apod.) – téměř 200 titulů
- formát PDF

xBook.cz (<http://www.xbook.cz/knihovna>)

- cca 40 titulů (především beletrie a počítačová literatura)
- především formát PDF

eBookMaps (<http://www.ebookmaps.com/cz>)

- mapy pro čtečky elektronických knih
- formát EPUB, MOBI

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě

(<http://www.svkos.cz>)

- regionální literatura Moravskoslezského kraje (zahájeno v únoru 2012)
- formát PDF, PDF pro čtečky, EPUB, MOBI

■ E-KNIHY VERSUS KNIHOVNY

Často se objevuje názor, že snadný přístup k elektronickým knihám bude znamenat konec knihoven. Vždyť k čemu by byly potřeba, když si každý stáhne pohodlně jakýkoliv titul z pohodlí svého domova?

Prezentace čteček v knihovně

Dosavadní zkušenosti však ukazují, že i v oblasti elektronických knih mají knihovny své místo a mohou si najít svou roli.

České knihovny s e-knihami v současné době pracují několikerým způsobem. Řada z nich nabízí svým registrovaným uživatelům **možnost vypůjčit si domů čtečku elektronických knih**. Na ní bývá většinou nahráno několik desítek titulů, které jsou volné z hlediska autorského práva. Základním smyslem této služby je dát čtenářům příležitost vyzkoušet si nové zařízení. Návštěvník knihovny si může bezplatně otestovat několik typů e-čtečky a vybrat si, který mu bude nejvíce vyhovovat a který si případně posléze zakoupí.

Akademické a vědecké knihovny standardně poskytují svým uživatelům **přístup do online databází zahraničních e-knih**. Příkladem mohou být zdroje jako ebrary, EBSCOhost či World eBook Library, které obsahují desetitisíce až statisíce titulů. Databáze bývají po přihlášení číslem čtenářského průkazu a heslem přístupné i z počítačů mimo budovy knihoven. Některé z nich nabízejí možnost stahování celých knih či jejich částí, krátkodobých výpůjček apod. Vždy záleží na licenčních

podmínkách poskytovatele zdroje, jak přesně může knihovna s danou databází zacházet.

V oblasti českých e-knih je situace podstatně složitější. Na elektronické knihy bez hmotného nosiče se nevztahuje knihovní licence, která by knihovnám automaticky dávala právo na jejich půjčování. Povolení lze získat pouze uzavíráním licenčních smluv. Autoři a nakladatelé však zatím řeší spíše to, jak a zda vůbec e-knihy prodávat, přičemž o spolupráci s knihovnami zájem neprojevují a berou ji jako další ohrožení svého obchodu. České knihovny by naopak rády zavedly i u nás podobné modely **půjčování e-knih**, které již několik let bezproblémově fungují v zahraničí.

Inspirací jsou v tomto směru především americké a německé knihovny, kde jsou provozovány systémy OverDrive (od 2002) a Onleihe (od 2007). Knihovna si zakoupí e-knihu s jistým počtem licencí na její půjčení. Čtenář si při výpůjčce daný titul stáhne do svého čtecího zařízení, na němž je nainstalován bezplatný software. Ten zajistí, aby byla e-kniha po uplynutí výpůjční doby automaticky smazána a byla k dispozici dalšímu zájemci.

V České republice jsou zatím podobné systémy pouze vyvíjeny a testovány. Existuje několik technických řešení (např. od firmy Wooky, která provozuje i e-shopy), ale zásadním problémem je v tuto chvíli nedostatek obsahu, tedy již zmíněná neochota nakladatelů poskytnout své e-knihy do knihoven. Vzhledem k rychlému vývoji na celém trhu s elektronickými knihami však můžeme doufat, že v nejbližších několika letech dojde k posunu. Ministerstvo kultury ČR již deklarovalo svou ochotu podporovat projekty na půjčování českých e-knih zařazením bodu „Podpora pilotních projektů na online zpřístupnění e-knih z domácí produkce“ mezi hlavní priority programu VISK 3 pro rok 2012.

Volné pole působnosti naopak knihovny již nyní mají u **titulů, kterým vypršela autorská práva**. Ty mohou dle své libosti nabízet všem zájemcům. Některé knihovny se tak pustily do tvorby vlastních e-knih – průkopníkem byla Městská knihovna v Praze, na jejíchž stránkách jsou k dispozici ke stažení díla Boženy Němcové, Karla Hynka Máchy, Karla Čapka a dalších (nyní již více než 200 titulů). Se svou troškou do mlýna přišla na začátku roku 2012 i Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, která začala budovat e-knihovnu Moravskoslezského kraje – jako pilotní titul zvolila dílo Slezské báje a pověsti národní od Karla Jaromíra Bukovanského z roku 1877.

A na závěr je nutno zmínit ještě jednu z rolí, které knihovnám přísluší v oblasti e-knih, a to **vzdělávání a poradenství**. Knihovna může (a měla by) fungovat jako rozcestník k různým zdrojům elektronických knih a také konzultační místo pro získání informací o čtecích zařízeních, formátech či autorských právech. O tom koneckonců svědčí i text, který máte v ruce. Snad vám alespoň trochu pomohl zorientovat se v této ne vždy přehledné problematice...

■ KDE HLEDAT DALŠÍ INFORMACE – ODKAZY

<http://www.lupa.cz/n/e-knihy>

<http://elektronicke-cteni.cz>

<http://www.bookz.cz>

<http://myebook.cz>

<http://www.svetebook.cz>

<http://eboocek.cz>

<http://spek.knihovna.cz> (zatím ve výstavbě)

■ POZNÁMKA NA ZÁVĚR

Pokud jste dočetli až sem a stále marně čekáte na vysvětlení posledního z mýtů uvedených v úvodu této publikace, vězte, že i vaše e-čtečky a e-knihy mohou získat tu správnou vůni. Stačí, když použijete speciální sprej. Můžete si dokonce vybrat, zda vám více vyhovuje aroma staré a osahané knihy či čerstvě vytištěné novinky. Více se dozvíte na www.strance.com <http://smellofbooks.com>.

Hodně příjemných zážitků s elektronickými knihami :-)

Vydala:

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, příspěvková organizace
Ostrava, 2012

Vydáno jako elektronická verze 1.0.

Sestavily: Monika Oravová, Gabriela Filipová

Autoři fotografií: Gabriela Filipová, Olga Hučíková, Jana Leparová

ISBN 978-80-7054-139-5 (pdf pro čtečky)

